

NŌIATANTS

NÕIATANTS

MARGUS
SANGLEPP

Toimetanud Helle Raidla
Kujundanud Angelika Schneider
© Margus Sanglepp
© Kirjastus Tänapäev, 2017
ISBN 978-9949-85-097-6
Trükitud OÜ Greif trükikojas

Võimsate õlgadega karulik mehemürakas väljus kärmel sammul kirikust, peites halli kärpimata juuksepahmaka tuisu eest karvamütsi alla. Astudes õhtupimeduses vaevu nähtava hoburakendi juurde, koukis ta käsikaudu ree tagaosast esile kaks lambanahkset kasukat, raputas need sirgu, ajas ühe rasketest vammustest õlanukke kehitades selga ja võttis teise kaenlasse.

Hetk hiljem kiirustas pühakojast välja vibalik naine, kohendas pearätikut ning puges jäänõelu lennutavate tuulepöörise kiuste samuti kasukasse varju.

Raudneetidega tugevdatud tammine uks sulgus viimase lahkuja järel tuhmi mürtsuga napilt enne, kui lõotse jõudis üle läve lund heita. Pastor kinnitas kärmelt haagid, keeras mõlema käega suurt raudvõtit, kindlustas ukseava prussidega ja astus vasakut jalga liibates läbi külma saali käärkambrisse, kus lisas koldesse paar kuiva halgu, mis pragisedes tuld võttes jaheda ruumi keskele hubast valgust heitsid. Siis kummardus ta laual avatud meetrikaraamatu kohale ja kriipis hanesule otsaga õige ettevaatlikult värske sissekande viimast tähte.

Veendudes, et vastsetl abiellunute nimeid olid kuivanud, pingutas jumalasalane järjehoidjaks olevat nõõri, sulges paksu kõite ning istus sügavalt ohatel kõrge leeni ja toekate käetugedega toolile, lastes silmadel üle joosta raudkülmadest seintest, mis ei hiilunud kuigivõrd kerguse ja õhulisusega, mida ta oli näinud gooti kirikute juures Prantsusmaal, aga ka oma kodulinna, Linköpingi toomkirikus.

Raskepärane kivimaterjal ja eestlaste kunagine tüütu komme korraldada vallutajaile ootamatuid vastuhakke, mille tõttu jumalakojad pidid pakkuma valitsevale klassile kaitset, jättis siinsete hoonete välimusele ja interjööri rohmake jälje. Ei mingit silmailu, ei mingeid avaraid aknapindu, õhulisi võlve, kiviribisid ega teravkaari, mis Püha Haa vabastamiseks korraldatud ristisõdade käigus Lähis-Idast Euroopa arhitektuuri üle võeti.

Siiski oli pastor Ludwig Enke südamest tänulik, et ehituskunstilt raskepärane Paeste jumalakoda pääses viimase sõja purustustest, võimaldades tal päevast päeva täita missiooni paganate ristiusku pööramisel tõhusamalt kui see õnnestus ametivendadel, kes pidid sageli leppima vaid pühaks kuulutatud varemetega. Kuigi Rootsi võim kehtis Eesti aladel juba Altmargi vaerahust alates, ei suudetud enamikke lahingutegevuses lõhutud või rüüstatud kirikuid ning mõisasid taastada, sest paljud maakohad olid püsinud pikka aega täiesti inimtühjadena võsa ja metselajate meelevaldas.

Samas, misjonitõõle ja vallutajate õigustamisele tuli sõda oma brutaalsuses alati kasuks – sai ju vaenutegevust esitleda kui Jumala karistust ja valitsejat kui päästjat, kelle vastu tuli alamatel igati tänulikkust ning kuulekust üles näidata.

Raugastuv jumalaselane ei kavatsenud vaatamata rusuvale ruumile kiriklike toimetuste järel kohe koju minna ja mitmeti õdusamas pastoraadis ööbida, vaid püsida meetripaksuste seintega kindlusemõõtu kultushoones, et mõtiskleda küsimuse üle, miks augustiini munga Martin Lutheri õpetus ligi poolteist aastasada pärast õpetlase surma ikka veel Euroopa usuringkondi elevil hoidis ja kõikjal üha laiemalt mõjule pääses.

Kulupäine Enke juurdles juba aastaid, milline oli üksikisiku roll religioonis, püüdes leida kokkulangevusi või käitumismustreid, mis kinnitaksid tema veendumust, et isegi siis, kui kõigevägevama maapealsetel vannutatud teenritel oli võime sündmusi ette näha ning mõjutada, leidis pöördelistel aegadel Jumal ise need inimesed, kelle kaudu oma tahet väljendada. Olgu tegemist siis lihtsa talutüdrukuga Domrèmy-la-Pucelle'ist või aadlikust väejuhiga nagu Covadonga lahingus võidutsenud Pelayo, kelle juhtimisel peatati muslimite tung põhja poole ja algas Pürenee poolsaare tagasivallutamine kristlaste poolt. Taolised inimesed ei pruukinud alati olla kirikule meeltemööda, kuid ometigi said nendest aja möödudes kristliku maailma suurkujud, kelledest paljud kuulutati märtriteks.

Individualismi avalik ja igakülgne rõhutamine pastori lähikonna ametivendadele, kuigi nemadki olid vähemalt pealtnäha Lutheri järgijad, muidugi ei meeldinud ja see tegi Paeste kirikuõpetajast omasuguste seas eraku. Enamiku Eestimaa hingekarjaste arvates oli targem hoida joont, et üksnes kirikul kui kõrgemalseisval institutsioonil ja selle valitud või volitatud isikutel on õigus täide viia kõigevägevama tahet maa peal.

Loomulikult tulenes taoline suhtumine paljuski hirmust kaotada Rootsi kuningriigi hapra rahuga Läänemere provintsis oma privilegeeritud seisus, millega kaasnesid võim maa-rahva üle, stabiilne sissetulek ja kõrge positsioon ühiskonnas.

Nõrk valguskuma näis jumalakoja käärkambri kitsastes aknaorvades romantiline ja pidulik, kuid ei suutnud kuidagi valgustada lumme mattuvat kirikuaeda, mille väravas lahkujad hobuse lasipuu küljest lahti sidusid ja end ree peale istuma sättisid.

„Mitu hõberaha võttis?” küsis mees kahtlustava tooniga.

„Kaks. Kaks taalrit,” vastas naine.

„Kaks, siis kaks. Tähendab kummagi eest üks.”

„Aro, kas sa oled millegipärast pahane?”

„Ei ole!”

„Kallista mind siis kasvõi õige natuke, täna oli ikkagi meie laulatus.”

„Nõõ! Noh, nõõ!” tõmbas mees järsult ohjadest. „Küll kodus jõuab lahke olla. Ei taha teiste ees...”

„Peale hobuse pole siin ju mitte kedagi, üksnes tuisk ja pimedus ümberringi. Ütle vähemalt, et armastad mind!”

„Eks muidugi,” ühmas mees ja juhtis hoburakendi läbi lumevaalude aimatavale koduteele.

Õrnem pool ei lasknud end kaaslase iseäralikust tujust heidutada ja tajus hinge õnnetunnet hoovamas. Lõpuks ometi oli paar sobiva aja leidnud või õigemini end kokku võtnud – täna, taliharjapäeva pimedal pealelõunal kuulutas kirikuõpetaja nad altari ees suurema kärata meheks ja naiseks – just nii nagu kord ning kohus ette näeb.

Juba pool aastat jagasid nad ühist peavarju, kuid laulatus lükkus kiirete toimetuste tõttu üha edasi ja edasi, kuni küla täitus kuulujuttudega ning õpetaja saatis viimaks isiklikult mõisa ülevaatajaga sõna, et taoline Jumala poolt õnnistamata kooselu polevat ristiinimeste seisukohalt sünnis.

Eha soovis selle kodukandirahva ees piinlikkust tekitava olukorra varakult lõpetada, aga Aro oli pikaldane ja pidas talutöid ning mõisa teopäevi tähtsamaks kui rituaale, vaatamata sellele, et mõisnik von Maydell oli nende kooselu ammu heaks kiitnud.

„Küll talve poole jõuab, siis päevad pimedad ja aega küll,” arvas mees. „Pole ma esimene ega viimane, kes naist kohe altari ette ei vii.”

Nõnda jäid juba näärid ja aastavahetuski seljataha, kuid naine ootas ikka veel perenaise ametlikku seisust. Ja Aro poolest oleks ta seda vist igatsema jäänudki, kui suguseltsi surve poleks pidevalt kasvanud.

„Hullutab ja narrib su niisama ära. Kui sa äkki ei saagi tanu alla, kus siis see häbi ots,” hoiatasid nooremad õed tameda tuleviku eest.

„Nüüd on vähemalt Jumala palge ees kõik korras! Pulmapidu jääb küll mehe vastupuiklemise tõttu esialgu pidamata, õekestes pered kostitamata, kuid küllap jõuab veel lustida,” lohutas end mehenaine, keda alles hiljuti irvhambad tagaselja Popsi-Neitsiks kutsusid ja õelalt sigimatuks pidasid.

Popsi suurpere esimese tütrena oli Eha kopsupõletikku surnud emalt varakult pärinud kurnavad majapidamistööd, mille lahutamatuks osaks sai isa ning nooremate õdede eest

hoolitsemine. Ootamatult sülle kukkunud kohustustele kulul kogu neiupõlve hõrk aeg ja kui aia tagant hakkas kosilasi mööda hiilima, siis olid ikka nooremad peretütred need, kes kõigepealt tanu alla said. Nõnda kujunes, et isagi puhkas juba pikki aastaid emaga kõrvuti kirikumäel maamullas, õekesed elasid rohkem või vähem õnnelikena naaberkülades, kui vibalik Eha veel vallalisena popsitalus toimetades arglike meheleminekumõtteid mõlgutas.

Mullusuvisse heinaaja hakul levis külas kulutulena jutt, et nohiklik ja jonnakas Soosääre Aro otsivat endale viimaks kaasat – ei saavat teine enam majapidamistöõde ja mõisa teokoormistega üksi hakkama. Jõukamatest taludest saadeti neli päeva nädalas sulane koos hobusega härrasrahvast orjama, aga kui olid oma majapidamises üksi, siis ei olnud mitte kuidagi võimalik end mitme koha vahel jagada. Võidu võttis taolisest täbarast olukorrast alati mõis, mistõttu tööd-tegemised oma majapidamises jäid pahatihti ripakile.

Külanaised rääkisid uudist kuuldes õhinal üksteisele, et võimuka ema kasvatuses rikunud mehel olid juba ammu vanapõisi lõhn ja kombesid ligi ning kahtlesid viimase võimekuses mõnd põllekandjat enesega kõita – kes ikka väljakujunenud viguritega ja mööda elukaare langevat osa astuvast meherondist hoolib, olgu pealegi naisterahvast puutumata. Võib-olla oli metsa taga elaval harkjalal koguni mõni tõsine viga küljes, mis ei lubanud täiel rinnal pereõnne kogeda? Kuulujuttudeks jätkus ainst kuhjaga.

Ometigi leidis üks tõsiste kavatsustega perenaise staatus taotleja. Popsitütar, aastaid noppimata õis, otsustas

külajutte kuuldes julguse kokku võtta ja sobival hetkel end Soosääre perenaise kohataotlejana välja pakkuda. Väikeses maapaigas ei olnud niikuinii erilist valikut – mõisnike põikpäisuse ja üldise katkuhirmu tõttu kodukandist kaugele kolida ei saanud, omapead õnne otsima läinud talupoegi ning nende pereliikmeid tiriti sageli suisa kohtu ette ja karistati ihunuhtlusega. Pealegi tundus Aro, keda Eha vahel kirikus, vahel niisama külavahel oli silmanud, täitsa talutav ja nägus mees olevat. Soosääre talugi oli kuulu järgi jõukas, popsikohaga võrreldes kohe väga jõukas majapidamine, olgugi et külast omajagu eemal.

Mõtles siis Eha, kellega oma unistust jagada ja kuidas metsatalu peremehele asjast teada anda, kuna kosjaskäik oli tavapäraselt avalik ning aeganõudev ettevõtmine, mis nõudis vahemehi ja peigmehe agarust. Armunud naisel aga ei kõlvanud ise end pakkuma minna.

Päevad möödusid, jutud Aro naisevõtuplaanist liikusid endiselt suust suhu, aga seda, et mõni kuulueit oleks tarede ustele koputanud, küll ei juhtunud.

Viimaks usaldas popsitütar oma murest kantud meheleminekusoovid Laugu-Salmele, matsakale, kuid käbedale ja heasüdamlikule perenaisele, kelle esivanemate talumaadel popsikoht juba teist põlve oli püsinud.

„Mida siin imestada,” ütles Salme, „minu teada pole Arol ühtegi hõimlast ega õiget sõpragi, kellelt ta kosjas käimiseks tuge võiks saada. Pole mingi mõistatus, et ta soovidest kaugemale ei jõua. Vanapoisijuurikas ta on ja selleks jääbki, kui just naiseõnn talle ise sülle ei jookse.”

Naabrinaise sõnad muutsid Eha meele veelgi raske- maks – nõnda võis ju saatuse tahtel juhtuda, et mees jääbki üksi ja tema jääb üksi, sest ilma vahendajateta ühiselu sõlmi- da pole lihtsalt kombeks.

Olles järgnenud unetul ööl olukorda mitmest küljest hinnanud ning peljates, et julgus läheb ajaga kaduma, lä- bis popsitütar hommikul otsusekindlalt ja südame põksudes paaritunnise käänulise teekonna soo ja metsatukkade vahel.

Soosääre talu koerad haistsid teda juba eemalt, jooksid haukudes vastu, liputasid saba ja saatsid tulijat tosina sam- mu kauguselt.

„Eha! Mis lahti?” üllatus Aro õhetavat külalist oma õuel nähes. „Mis asja sul siiakanti on?”

„Tulin sulle sõna tooma,” kogeles naine.

„Kas külas on keegi surnud?”

„Ei, ei ole.”

„Kuskil on tuli räästas?”

„Ei põle miskit!”

„Mida sa minust siis tahad?”

„Mõtlesin, et tulen sulle appi.”

„Ja sellepärast kõndisidki nii pika maa maha? Kas endal on siis kõik tööd tehtud?”

„Naiseks...” Eha lõi häbelikult silmad maha. „Ma kuul- sin, et selles talus oleks naisekätt vaja.”

„Püha Jumal, sul peab ikka tuli takus olema!”

Aro vaatas õuele saabunut hindava pilguga, surmas kiire plaksuga käsivarrel kärbse ja lausus teeseldud ükskõiksusega: „Ei, noh, eks sa võid tulla küll. Mul pole endal kunagi mahti

eitesid taga ajada, hein tahab tegemist ja koormised tahavad hinge välja võtta.”

„Kas kohe?” küsis naine.

„Kasvõi kohe! Hakka pihta, kitku orikatele sealt aiaservast alustuseks sulgu rohtu.”

„Hästi!”

„Ja anna lojustele vett, kraavist nad ei saa, kraavid on praegu kuivad.”

„Hästi.”

„Ma ise lähen vaat sinna, selle kuusetuka taha heinamaale. Õhtul näeme.”

Aro kõndis rahulikult, krantsid kannul, tagasi vaatamata minema. Eha saatis teda pika pilguga ja hüppas õuekumelitest kolletaval murul suurest rõõmust justkui plikatirts üles-alla, keerutas siis end kannal paar korda ringi ja kükitas kärmelt rohtu kitkuma. Nii lihtsalt see mehelesaamine siis käiski! Ei mingeid kosjaviinu ega lähkrijoomasid!

Naine oli jõudnud juba vaimusilmas ette kujutada, kuidas Soosääre peremees pakkumise tagasi lükkab ja kuidas ta on sunnitud häbige pimeduse varjus külla tagasi hiilima. Õnneks kulges kõik vastupidi, üksikud inimesed mõistavad teineteist ikka ühtemoodi!

Usin kitkuja sai esimese ülesandega kiiresti ühele poole ja loomade jootmiseks anumaid otsides oli tal aega majapidamises rahulikult ringi vaadata.

Soosääre talu asus tõesti justkui sääre peal – kõrgemat liivaküngast, millel paiknesid tare, laut ja ait, saunaköök ning kuuselattidest suveköök, ümbritsesid kolmest küljest mada-

lad vesised alad. Põhjasuunast paistsid tumedad laukasilmad õuele selgelt kätte, vaadet külgedele varjasid võserik ja kõrged kuused. Kuivem osa talumaast, kus võsatriipude vahele mahtusid mõned heinateoks sobilikud rohusiilud, jäi sinna- poole, kust Eha oli tulnud. Aialappi, kus võinuks naereid ja kapsaid kasvatada, silma ei hakanud.

„Mingi küllusesarv see koht siiski ei ole,” nentis naine, kuid lohutas end mõttega, et küllap leidub paigal voorusi, mis esmapilgul end võõrale ei reeda.

Tare näis välimuselt tagasihoidlik. Küläs ehitati viimas- tel aegadel uhkemaid, suure rehealuse ja -toaga, mitmete kambrite ja panipaikadega hooneid. Laut ei asunud tavaliselt eraldi nagu siin.

Elumaja seinapalgid paistsid küll heledad, mis viitas sellele, et tegemist oli uuema hoonega, kuid katus seevastu jättis aasta- te puretud mulje. Ilmselt oli siin hiljuti üksnes palke vahetatud.

Eha paotas pisut põlvede kõrgusel asetsevat ust, lükkas kõrvale seespool rippuvad loomanahad ja piilus tuppa. Ime- pisikesed pilud seintes heitsid majja vähe valgust, aga ühest sai uudistaja vaatamata nõgisele koldele ja suitsulõhnale kohe aru – selles elamises hoiti korda ja puhtust.

Kui lojused joodetud, jäi naine Arot ootama. Mees aga ei saabunud enne, kui päike taevaserva purpurpunaseks vär- vis ja nii oli ootajal üle pika aja võimalus lihtsalt murul istu- da ning tulevikule mõelda.

„Kas teen ikka õigesti? Kuidas ma sellise majapidami- sega hakkama saan, kui lapsed tulevad?” jõudis Eha endas isegi kahtlema hakata.